

anlatımla kaleme almıştır. Bu açıdan eser çok kısa açıklamalarla yetinilen bir Kur'an tercümesi mahiyetindedir. Müellif bu eserini yirmi beş-otuz yıllık bir emeğinin ürünü olarak göstermektedir (*Mefhûmü'l-Kur'ân*, I, 12). **12.** *Kur'ânî Fayşaley* (Lahor 1987, 1992). Âyetler çerçevesinde ibâdât, muâmelât ve ukûbât konularının işlendiği eserde aile ve toplum, siyasî, içtimâî ve iktisadî hayat, Allah, insan, peygamber, Kur'an, hadisler, köle ve câriyelik mevzuları yer alır. **13.** *Kur'ânî Kavânin* (Lahor 1978). Daha çok hukuka ve devletin işleyişine dair konuların Kur'an ışığında işlendiği bir eserdir. **14.** *İkbâl aor Kur'ân* (I, Lahor 1955, 1975, 1987; II, 1988). Müellifin İkbâl hakkında yazdığı makalelerin bir araya getirilmesiyle oluşan eser İkbâl'in Kur'an'a bakışını ve Kur'an'ı yorumlayışını içermektedir. **15.** *Nizâm-ı Rubûbiyyet* (Karaçi 1954; Lahor 1978). Pervîz, "nizâm-ı rubûbiyyet" ifadesiyle Kur'an-ı Kerim'de mevcut dinî, siyasî, içtimâî ve iktisadî sistemi anlatmaya çalışmaktadır. Doğu ve Batı dünyasının ekonomik sistemlerinin eleştirildiği eserde ekonomik konular geniş biçimde ele alınmıştır. **16.** *Cihân-ı Ferdâ* (Lahor 1969, 1987). Ölüm, öldükten sonra dirilme, hesap, cennet ve cehennem gibi konuların işlendiği kitapta Ehl-i sünnet inancına ters düşen pek çok görüş yer almaktadır. **17.** *Mezâhib-i 'Âlem ki Âsmânî Kitâbeyn* (Lahor 1977). İlahî olan ve olmayan belli başlı dinlerle ilgili bir çalışmadır. **18.** *Tasavvuf ki Haқиқat* (Lahor 1981, 1992). "Tasavvuf ve İslâm", "Tasavvuf ve İkbâl" adlı iki bölümden oluşan kitapta tasavvufu çok kullanılan terimlerin tahlili yapılır ve büyük mutasavvıfların görüşleri üzerinde durulur. Eserde tasavvufa yönelik eleştiriler de yer almaktadır. **19.** *Şâhkâr-ı Risâlet 'Ömer Fârûk* (Lahor 1974). Hz. Ömer hadis rivayeti karşısındaki tutumu, Kur'an'ı öne çıkaran söz ve uygulamaları sebebiyle Kur'ânîyyûn ekolünün çok önemseddiği bir şahsiyettir. Pervîz bu hacimli kitabında Hz. Ömer'i tanıtırken onun görüşlerinden kendisine deliller çıkarmaya çalışır. **20.** *Maқâm-ı Hadîş* (Lahor 1957, 1965, 1975, 1992, 2001). Pervîz ile hocası Muhammed Eslem Cerâcpûrî'nin yazılarını ihtiva eden eserde sünnetin dindeki yeri, mevsukiyeti, hadis kitaplarının durumu, hadise farklı yaklaşan âlimlerin görüşleri gibi konular ele alınmıştır. Kitapta, Ebû Hanîfe'nin hadisleri çok sert bir dille eleştirdiği iddiasının yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. **21.** *İslâm Kiyâ he* (Lahor 1964, 1992). İslâm, din ve insanla ilgili çeşitli konuları içerir. Aynı ko-

nular müellif tarafından *İslam-A Challenge to Religion* adlı eserde de büyük oranda işlenmiş olup (Lahor 1968, 1989) bu kitap onun tercümesi niteliğindedir. **22.** *Esbâb-ı Zevâl-i Ümmet* (Karaçi 1952; Lahor 1976, 1993, 8. bs.). Daha önce *Mecelle-i Tulû'î-i İslâm*'da tefrika edilen bir risâle olup Pervîz'in dinî görüşlerinin bir özeti mahiyetindedir. Bu sebeple kitap büyük rağbet görmüş ve birçok baskısı yapılmıştır. **23.** *Selîm key Nâm Huţûţ* (I, Lahor 1953, 1954, 1959; II, Lahor 1959, 1992; III, 1960; I-III, 1981, 1984, 1986). Sistematiği itibariyle modern tarzda kaleme alınan eserde geleneksel İslâm'a ve topluma karşı mücadele eden Selîm adlı hayalî bir genç yazılmış mektuplar yer almaktadır. Bu mektuplarda Allah tasavvurundan Hz. Muhammed'in dindeki yerine, komünizm-İslâm ilişkisinden namaz ve zekâta kadar pek çok konu işlenmiştir. **24.** *Tâhire key Nâm Huţûţ* (I-II, Lahor 1957, 1969, 1976, 1989). Tâhire isimli hayalî bir kıza hitaben yazılmış on üç mektuptan oluşan kitapta nikâh, talâk, çok evlilik gibi konular ele alınmıştır. Mektuplardan birinde Pervîz, miras ve şahitlik hususunda kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliği kabullenilemez bir durum olarak nitelendirmiştir (*Tâhire key Nâm Huţûţ*, s. 35-36; Pervîz'in eserleri için bk. Hâdim Hüseyin İlahîbahş, s. 52-54).

Gulâm Ahmed Pervîz hakkında muhtelif kişiler tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bunların arasında Freeland Abbott, Erwin I. J. Rosenthal, Sheila McDonough, J. M. S. Baljon, Aziz Ahmad, G. E. von Grunebaum, M. Iqbal Chawla, Muhammed Ömer Dirâz, Abdurrahman Kilânî, Muhammed Dîn Kâsımî, İbrahim Hatiboğlu ve Abdülhamit Birışık sayılabilir (bu yazarların eserleri için bk. bibl.); Pervîz hakkında yapılan diğer çalışmalar için bk. *Tulû'î-i İslâm*, LII/7 [2000], s. 3-5). Münevver Hüseyin Dihlevî'nin *Kur'ânî Ta'zîrât be-Cevâb-ı Pervîzî Hurâfât* (Lahor 1947), Münşî Abdurrahman Han'ın *İntisâb* (Mülta 1984), Muhammed Aşık-ı İlahî Bülendşehrî'nin *Fitne-i İnkâr-ı Hadîş* (Lahor 1986), Reşid Ahmed'in *Fitne-i İnkâr-ı Hadîş* (Karaçi 1403) adlı kitaplarında ve Muhammed Şeff'in "Gulâm Ahmed Pervîz per Küfr ka Fetvâ" (*Şihâb*, V/9 [Lahor 1962], s. 12), Velî Hasan Tonkî'nin "Küfriyyât-ı Pervîz" (*Beyyinât*, VI [Karaçi 1962], s. 33-48), Muhammed Siddîk'in "Kur'ân aor Pervîz" (*Beyyinât*, XI/3 [Karaçi 1987], s. 50-63) isimli makalelerinde Pervîz'in görüşleri eleştirilmiştir. Bu eleştirilere *Mecelle-i Tulû'î-i İslâm* dergisinde yayımlanan makalelerin yanı sıra Sâbir Siddîki'nin *Ebleh-i Mes-*

cid (Lahor 1989, 2. bs.) ve Muhammed İslâm'ın *Tahrîk-i Pâkistân aor Pervîz* (Lahor 1988) adlı eserlerinde cevaplar verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gulâm Ahmed Pervîz, *Metâlibü'l-furkân*, Lahor 1975, Mukaddime, I, k; a.mlf., *Mefhûmü'l-Kur'ân*, Lahor, ts. (İdâre-i Tulû'î-i İslâm), I, e-ğ, 1-13; a.mlf., *Tebvîbü'l-Kur'ân*, Lahor 1984, I, 9; a.mlf., *Tâhire key Nâm Huţûţ*, Lahor 1989, s. 35-36; a.mlf., "Vo Merd-i Dervîş", *Câmi'a*, LXXIX/3-5, Delhi 1982, s. 78-80; E. I. J. Rosenthal, *Islam in the Modern National State*, Cambridge 1965, s. 260-265; F. Abbott, *Islam and Pakistan*, New York 1968, s. 210-217; Sheila McDonough, *The Authority of the Past: A Study of Three Muslim Modernists*, Chambersburg 1970, s. 35-49; Aziz Ahmad, *Islamic Modernism in India and Pakistan: 1857-1964*, London 1970, s. 224-236; a.mlf. – G. E. von Grunebaum, *Muslim Self-Statement in India and Pakistan 1857-1968*, Wiesbaden 1970, s. 167-181; *Târîh-i Edebiyyât-ı Müselmânân-ı Pâkistân u Hind*, Lahor 1972, X, 320-328; Ahmed Han, *Kur'ân-ı Kerîm key Urdû Terâcim: Kitâbiyyât*, İslâmâbâd 1987, s. 165; Hâdim Hüseyin İlahîbahş, *el-Kur'ânîyyûn ve şübühâtühüm havle's-sünne*, Tâif 1409/1989, s. 47, 52-54; Muhammed İqbal Chawla, *A Study of Islamic Writings in Pakistan*, Lahore 1990, s. 6, 8-10; Cemil Nakvî, *Urdû Tefâsîr-Kitâbiyyât*, İslâmâbâd 1992, s. 53; Muhammed Ömer Dirâz, *Devlet-i Pervîz*, Lahor 1992; Emin Ahsen İslâhî, *Tefhîm-i Dîn*, Lahor 1992, s. 170-174; J. M. S. Baljon, *Kur'an Yorunda Çağdaş Yönelimler* (trc. Şaban Ali Düzgün), Ankara 1994, tür.yer.; Mevdüdfî, *Sünnet ki Âîni Haysiyet*, Lahor 1995, tür.yer.; Abdurrahman Kilânî, *Âyine-i Pervîziyyet*, Lahor 2001, s. 128-131, 453-780; Abdülhamit Birışık, *Hind Altıkitası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 371-390; İbrahim Hatiboğlu, *İslâm Dünyasında Çağdaşlaşma Serüveni*, İstanbul 2004, s. 205-210; a.mlf., *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, İstanbul 2004, s. 263-338; Muhammed Dîn Kâsımî, *Cenâb Gulâm Ahmed Pervîz Apney Elîfâz key Âiney meyn*, Lahor 2006; "Allâme Gulâm Ahmed Pervîz-Ek Te'ârûf", *Tulû'î-i İslâm*, XLIX/2, Lahor 1996, s. 12-24; a.e., LIII/7 (2000), s. 3-5; Muhammed Ewâb es-Sibtî'nin, "Pervîz, Gulâm Ahmed", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379/2000, V, 579-580. ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

PERVİZ NÂTİL HÂNLERİ

(پرویز نائل خانلری)

(1914-1990)

İranlı şair,
dilbilimci ve devlet adamı.

Tahran'da doğdu. Aslen Mâzenderanlı olan ailesinden birçok kişi Kaçarlar döneminin divan teşkilâtında görev yapmıştır. Hânleri nisbesi dedesi "hanlar hanı"ndan gelmektedir. İlk eğitimini babası Ebû'l-Hasan İ'tisâmüddeve'den aldı; daha sonra dârülfünunu ve Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1932). İlk makalesi henüz öğrenciyken *İkdâm* gazetesinin

Perviz
Nâtil Hânleri

de yayımlandı. Bediüzzaman Fürûzanfer, Bahâr, Saîd-i Nefîsî ve Abbas İkbâl-i Âştî-yânî gibi üstatlardan ders aldı. Fürûzanfer'in danışmanlığında Fars aruzu üzerine hazırladığı doktora çalışmasını 1943'te tamamladı. Aynı yıl, 1979'a kadar devam eden edebiyat ağırlıklı aylık *Sûhan* adlı dergiyi çıkarmaya başladı. 1948-1950 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde yüksek dil bilimi eğitimi gördü ve güzel sanatlar bölümünün derslerine katıldı. Dönüşünde İçişleri bakan yardımcılığına getirildi. 1957'de Amerika'dan aldığı bir davetle görevinden ayrılıp oraya gitti ve çeşitli üniversitelerde bilimsel etkinliklerde bulundu.

İran'a geri geldiğinde Azerbaycan valiliğine tayin edilen Perviz Nâtil daha sonra Mâzenderan milletvekili seçildi ve 1962 yılında Kültür bakanı oldu. Bu görevde iken ders kitaplarında yaptığı düzenlemeler eğitim ve öğretim alanında büyük bir reform sayıldı. Onun başkanlığı sırasındaki hizmetlerinden biri de kurduğu okur yazar birlikleriyle halkın okuma yazma oranını yükseltmeye çalışmasıdır. Mart 1964'te bakanlıktan istifa ederek kendini ilme ve edebî faaliyetlere adadı. Öncelikle Bünyâd-i Ferheng-i İran adıyla bir kurum oluşturdu ve bu kurum aracılığıyla İran'la ve İslâmiyet'le ilgili birçok eserin yayımını gerçekleştirdi. Bir ara Şâhnâme Kurumu'nun başkanlığında bulundu; çok sayıda kongre ve ilmi toplantıya katıldı. Son dönemde şah tarafından getirildiği senatörlük görevi, 1979 İran İslâm Devrimi'nin ardından Pehlevî rejiminin suçlularından biri olarak itham edilmesine ve dört ay hapis yatmasına yol açtı. 23 Ağustos 1990'da Tahran'da öldü. Hânleri şiirde yenilik taraftarı idi; ancak bu hususta aşırılığa karşı çıkmıştır. İlk yazdığı "Mâh der Mirdâb" (1937) ve "Yağmâ-yı Şeb ü Zuhr" (1942) adlı şiirleriyle meşhur olmuştur. Onun için "gençken şair, orta yaşlarda edip, ileri yaşlarda klasik edebiyat görüş sahibi üstat" tanımı yapılır. Kitaplarının yanında başta kendi dergisi *Sûhan* olmak üzere birçok dergide makaleleri yayımlanmıştır.

Eserleri. A) Telifleri: *Tahkik-i İntikâdi der 'Arûz-i Fârsî* (Tahran 1327 hş./1948, doktora tezidir); *Vezn-i Şî'r-i Fârsî* (Tahran 1337 hş./1958); *Der Bâre-i Zebân-i Fârsî* (Tahran 1340 hş./1961); *Zebân Şî'nâsî ve Zebân-i Fârsî* (Tahran 1343 hş./1964); *Ferheng ve İctimâ'* (Tahran 1345 hş./1966); *Şî'r ve Hüner* (Tahran 1345 hş./1966); *Târîh-i Zebân-ı Fârsî* (Tahran 1348 hş./1969; Farsça'nın tarihi açısından önemli olan son üç eser N. H. Ansari tarafından İngilizce'ye çevrilmiş ve bir cilt halinde yayımlanmıştır: *A History of the Persian Language*, Delhi 1977); *Destûr-i Zebân-i Fârsî* (Tahran 1351 hş./1972); *Terânehâ* (Tahran 1353 hş./1974); *Hüner ve Edebiyyât-ı İmrûz* (baskı yeri yok, 1366 hş./1987, Sîmîn Dânişver ile birlikte); *Hefâtâd Sûhan* (Tahran 1367 hş./1988). **B) Neşirleri:** İbn Sinâ, *Me'hâricü'l-hurûf yâ esbâbü'l-hudûşî'l-hurûf* (Tahran 1333 hş.); *Çend Nükte der Taşhîh-i Divân-ı Hâtûz* (Tahran 1338 hş./1959); Ferâmurz Errecânî, *Semek-i 'Ayyâr* (I-V, Tahran 1343 hş./1964); *Rüstem ve Sührâb: ez Şâhnâme-i Firdevsî* (Tahran 2536 şş./1977). **C) Tercümeleleri:** Pushkin, *Duhter-i Sürvân* (Tahran 1310 hş., Fransızca'dan); Joseph Bedier, *Tristân u İzût* (Tahran 1357 hş., Fransızca'dan).

BİBLİYOGRAFYA :

M. Cafer Yâhakkî, *Çân Sebû-yi Teşne*, Tahran 1374 hş./1995, s. 102,103, 231, 232; Yedulâh Celâîlî Pendârî, "Hâtrât-i Perviz Nâtil Hânleri", *Âyende*, XVI/5-8, Tahran 1369 hş., s. 427-453; İrec Efşâr, "Doktor Perviz Nâtil Hânleri", a.e., XVI/9-12 (1369 hş.), s. 648-663; "Doktor Perviz Nâtil Hânleri", *İrânâme*, VIII/2, Washington 1990, s. 656-664; Ahmad Tafazzolî, "Farhang-e Târîki-e Zabân-e Fârsî", *Elr.*, IX, 272.

RIZA KURTULUŞ

PESANTREN

Endonezya'da geleneksel din eğitimi kurumu.

Cava dilinde "öğrenci yeri" anlamına gelen **pesantren** kelimesi, **kiai** denilen ve öğrencilerle aynı kampüs içerisinde yaşayan hocaların klasik din bilimlerini okuttuğu özel eğitim kurumuna verilen addır. Tarihi İslâm öncesi döneme kadar gitmekte ve eskiden şehirlerin uzağında ıssız ormanlık ve dağlık bölgelerde Hindu-Budist inançlarının ve mistik felsefenin öğretildiği eğitim merkezlerinden XV. yüzyılın sonlarına doğru İslâmiyet'in benimsenmesiyle birlikte bugünkü şekline dönüştüğü kabul edilmektedir. Cava'daki Demak Sultanlığı'nın sözlü geleneklerine göre ise pesantrenler

ilk defa, XV. yüzyılın ikinci yarısında Cava adasının İslâmlaşmasında önemli rol oynayan velîler tarafından kurulmuştur. Pesantrenler zamanla kırsal kesimlere köklü biçimde yerleşerek çevrenin mânevî, kültürel ve sosyoekonomik hayatına yön vermişler, sömürge döneminde de yabancı güçlere karşı bir muhalefet merkezi oluşturmuşlardır.

XV. yüzyıldan beri varlıklarını sürdüren pesantrenlerde verilen eğitimin kalitesi yönetici hocanın (kiai) kişiliğine ve ilmi seviyesine sıkı sıkıya bağlıdır. Hocalar halk arasında dinî bilgisi derin ve gizemli güce sahip karizmatik liderler olarak tanınır. Eğitim ve öğretimin yanı sıra çevredeki müslüman halkın örf ve âdetlerinde, mübarek gün ve gecelerde, dinî toplantı ve merasimlerin icrasında önemli rol oynayan hocalar gönüllü görev yapar, geçimlerini de pesantren çevresinde yer alan kendilerine ait piriñç tarlalarıyla bağ ve bahçelerde çalışarak temin ederler. Bu arada öğrenciler de eğitimin yanı sıra bu arazilerde çalışır, ayrıca aileleri kendilerine destek sağlar. Kampüsteki cami ve yurtlar bu işler için kurulmuş vakıf fonlarıyla inşa edilir.

Eğitim ve öğretim, hocanın yönetimi altında üstat denilen yardımcıları ve ileri seviyedeki öğrencilerle birlikte yapılır. Öğrencilerin büyük bir kısmı yatılıdır; bunların dışında çevredeki yerleşim merkezlerinden gelen öğrenciler de bulunmaktadır. Bazı pesantrenler tarikatla bağlantılı olup tarikata yalnız ileri seviyedeki öğrenciler ve eğiticiler girebilir. Geleneksel pesantrenlerde belirli bir sınıf sistemi, müfredat programı, başarı durumunu ölçen sınav sistemi ve diploma verme gibi modern eğitimin öngördüğü usuller yoktur. Buralarda öğrencilerin mânevî ve ahlâkî durumunu yükseltmeyi ön planda tutan ve daha çok ezberciliğe dayanan bir eğitim sistemi hâkimdir. Geleneksel pesantrenler eğitim seviyeleri bakımından dört kısma ayrılır. Küçük çaptakiler sadece gündüzlü öğrencilere Kur'an ve temel dinî bilgiler öğretir. Orta seviyedekiler yatılıdır ve belirli konulara dair bazı kitapları okurlar. Bir üst seviyedekilerde daha muhtevalı öğretim yapılırken seçilmiş dallarda derinleşen yüksek seviyedekilerde ihtisas eğitimi verilir. Çocuklar eğitim ve öğretim yanı sıra nöbet tutma, arazide çalışma, yemek yapma ve temizlik gibi günlük işlerde de beceri kazanırlar. Geleneksel tipteki bir pesantren kampüsü içerisinde hocanın ve yardımcılarının evleri, bir mescid, derslikler, toplu faaliyetler ve spor için ayrılmış geniş bir meydan, öğrenci yurtları ve çev-